

NYELVKÖNYVTÖRTÉNET

MEDGYES PÉTER

Négy régi angol tankönyv bemutatása és értékelése I.

Bevezetés

A tankönyv mind a mai napig az oktatás egyik fontos eszköze: segíti a tanárt, de persze főként a tanulót abban, hogy minél jobban elsajátítsa és alkalmazni tudja a tananyagot. A tankönyvszerzők kezét rendszerint számos előírás és elvárás köti meg, mégis szuverén alkotóknak tekintendők, akik szakértelmükkel jelentős mértékben hozzájárulhatnak az oktatómunka sikeréhez. Ennek ellenére a tankönyvek kutatása, elemzése és értékelése nem tartozik a pedagógia fő sodrába Magyarországon. Úgy vélem, mindez a nyelvkönyvekre nézve is helytálló megállapítás.

Ezt a mulasztást igyekszem tőlem telhetően pótolni négy régi angol nyelvkönyv vizsgálatával, amelyek a Modern Nyelvoktatás négy, egymást követő számában jelennek meg. A könyvek szerzői és az első kiadás dátumai a következők: Latzkó Hugó (1921), Szenczi Miklós (1937), Báti László és Véges István (1958), Czobor Zsuzsa és Horlai György (1978). Mint látható, a kiadványok többé-kevésbé húsz éves időszámban követik egymást. Mindegyikük tanfolyamok és magántanulók részére készült, de tudomásom szerint itt-ott a közoktatásban vagy a felsőoktatásban is használták őket.

Felvetődik, hogy miért olyan tankönyveket elemzek, amelyeknek a „szavatosság ideje” már rég lejárt, miért nem a közelmúlt vagy napjaink termékeiből szemezgetek. Nos azért, mert úgy gondolom, hogy eme „ősleletek” számos olyan érdekességgel és tanulással szolgálnak, amelyekből a mai nyelvkönyvírók és rajtuk keresztül a nyelvoktatás egésze is profitálhat. Ki-ki döntse el magában, érvényes-e ez a hipotézisem – de csak a négy recenzió elolvasása után.

Egy 100 éves angol nyelvkönyv

A négy könyv közül legrégebben az *Angol nyelvkönyv magántanulásra és tanfolyamok számára* látta meg a napvilágot (Latzkó 1921). Szerzője, dr. Latzkó Hugó egyszemélyben volt középiskolai nyelvtanár és irodalmár.¹ Filológiai tanulmányait a budapesti

¹ Évtizedeken át ez a kettősség jellemezte a legtöbb nyelvkönyvíró, szótárkészítőt, módszertani szakembert. Hogy csak néhányat említsék közülük: Lux Gyula, Petrich Béla, Fest Sándor, Berg Pál, Szenczi Miklós, Országh László, Báti László, Ruttkay Kálmán, később Abádi Nagy Zoltán vagy Virágos Zsolt. Magyarázatul szolgál, hogy a nyelvtanárképzés gerincét hagyományosan az irodalomoktatás képezte;

egyetemen kívül Berlinben, Párizsban, Cambridge-ben és Oxfordban végezte. Irodalmi publikációi mellett számos angol nyelvkönyvet és szótárt készített, de közreműködött egy francia nyelvkönyv megírásában is. Itt bemutatott munkájának népszerűségét mutatja, hogy a harmincas évek végéig több kiadást is megélt.²

A könyv szerkezete

A könyv gyakorlati módszerként hirdeti magát a könyvborítón, és bár nem említi, nyilvánvalóan a kezdőket veszi célba. A Tájékoztató névvel jelzett előszóban a szerző közli, hogy munkája tanfolyamok és magántanulók részére készült.

Ugyancsak az előszóban szögezi le, hogy „[a] tanulóknak mindenekelőtt a könyvben használt kiejtés-jelölést kell megtanulnia, csak azután térhet át az egyes leckékre” (iii), azzal érvelve, hogy „az írás épenséggel [sic!] nem hű tükre az élő nyelvnek, mert a szavakat másképp [sic!] írják, mint ahogy kiejtik.” (1) Így hát az első néhány oldalon az angol fonémákat mutatja be kellő részletességgel. Magyar betűkkel jelöli őket, kivéve azokat, amelyeknek nincsen magyar megfelelőjük.³ Így például négyféle *e* betűt használ a magyartól eltérő hangok kiejtésére: *e* (*second*), *é* (*late*), *e* (*pantry*) és *è* (*where*). A zöngétlen *th* fonémát így írja le: *nothing* [nathing], zöngés párját viszont így: *there* [dhèr]. Az angol fonémákat egyébként hol magyar, hol német megfelelőikkel összehasonlítva világítja meg. Például azt írja, hogy az angol „*w* közel áll a magyar *u*-hoz; kiejtése közben két ajkunkat egészen közel hozzuk egymáshoz. Pl. *wealth* [welth] gazdagság; *world* [wörl] világ.” Vagy hogy a *the tower*-ben [dhe tauer] az „*au* majdnem olyan, mint a német *au* a *Maus*, *Haupt* szavakban.” (2). Furcsa módon a *schwa* [ə] fonémáról nem vesz tudomást, ha viszont a hangsúly nem az első szótagra esik, akkor a hangsúlyos szótag magánhangzóját félkövérrel jelzi, mint például a *begin* [bigin] igénél.

A kötet 45 leckéből áll, s valamennyi lecke azonos módon épül fel: *reading exercise* (azaz az olvasmány, néhol egy-egy verssel kiegészítve) → *words* (azaz az olvasmány angol-magyar szöszedete a kiejtés jelölésével) → *grammar* (azaz az új nyelvtani anyag) → *conversation* (azaz az olvasmány tartalmára vonatkozó párbeszéd kérdés-felelet formájában)⁴ → *translation exercise* (azaz egy fordítási feladat). A könyvhöz külön füzetkében *Key* is készült (azaz kulcs), amely az olvasmány magyar fordítását és egy magyar nyelvű szöveg angol fordítását tartalmazza.

az alkalmazott nyelvészet és a nyelvpedagógia csupán az elmúlt néhány évtizedben nyert polgárjogot. A nyelvkönyvírók között afféle kakukktójas volt Kunfalvi Rezső, a későbbi neves fizikatanár.

² Sőt, a világ leggazdagabb könyvkatalógusával rendelkező *WorldCat* tájékoztatása szerint Latzkó könyve 1921 és 1971 között nyolc kiadást ért meg, példányai a *WorldCat* 30 tagkönyvtárában lelhetők fel.

³ A szerző aligha ismerte az *English Pronouncing Dictionary*-t (1917), melyben Daniel Jones a fonetikai átírás azóta is jobbára érvényes szabályrendszerét fektette le. Eredeti megoldás, ahogy Nádasy Ádám *Huron's English Pronouncing Dictionary* című kiváló munkájában (2000) két átírást alkalmaz egymás mellett: a magyarbetűst és a Jones-félt. Egyébként Latzkó és Nádasy magyarbetűs átírása több ponton megegyezik egymással.

⁴ Különös, hogy a nyelvtan beékelődik az egymást feltételező olvasmány és párbeszéd közé, holott anyagában egyikhez sem kapcsolódik.

Minden egyes lecke élén az olvasmány áll. Az első két lecke London néhány látóvalóját mutatja be, de a brit főváros témája a későbbiekben is vissza-visszatér. Következik az angol otthon ismertetése két gyakori angol közmondással illusztrálva: „*An Englishman's house is his castle*” és „*There is no place like home*”. A további leckékben egyebek közt a tipikus angol család, az emberi test, egészség, betegség, mosakodás, öltözködés, vásárlás, ünnepek, étkezések, a különös angol pénzrendszer és mértékegységek, az évszakok, időjárás, utazás és sport témája kerül terítékre. Itt-ott angol uralkodókról, híres tudósokról szóló anekdoták színesítik a kötetet, sőt az egyik olvasmány George Washington személyében egy amerikai államférfit is megidéz.

A kulturális ismeretterjesztés szándéka fedezhető föl a könyv tematikájában. A brit himnusz szövegén túl néhány jeles brit költő egy-egy verse is szerepel benne, köztük olyanoké, mint Wordsworth, Moore, Scott, Byron és Shakespeare, de egy Longfellow-vers erejéig az amerikai költészet is képviselteti magát; helyel-közzel prózaírókra is történnek utalások, így mások mellett Dickensre és Mark Twainre. Különös, de az a szó, hogy Nagy-Britannia, egy leckében fordul csak elő, ott is inkább a rend kedvéért. Ennek magyarázata, hogy Latzkó szemében Anglia, vagy ahogy ő nevezi az előszóban, „Angolország” testesíti meg Nagy-Britanniát, és bár itt-ott Skóciáról és Walesről is említést tesz, őket – némi túlzással – Anglia „kistestvéreinek” tekinti.⁵

Ha a tanulónak nehézségei támadnak az olvasmány megértésével, segítségül hívhatja a szöszedetet, valamint a szöveg Kulcsban található magyar fordítását, melyet vissza kell fordítania angolra, majd egybevetnie saját munkáját az eredeti angol szöveggel. Ami a párbeszédet illeti, Latzkó azt javasolja, hogy a tanuló fennhangon gyakorolja és memorizálja azt, majd a feleleteket letakarva válaszoljon a kérdésekre, mondván, hogy ez a technika „a legjobb bevezetés az angol beszédhez”. (iii)

Az olvasmány mellett a szerző nagy figyelmet fordít a nyelvtanra. Az első lecke anyaga a határozott (*the*) és határozatlan névelő (*a, an*), majd sorra következnek az angol grammatika fő elemei. Az utolsó lecke ismerteti az úgynevezett végzett jelen (*I have been*), végzett múlt (*I had been*) és a végzett jövő időt (*I shall have been*), valamint a kötőmódot (*I be*), utolsóként pedig a rendhagyó (*learn, learnt, learnt* vagy *burst, burst, burst*), illetve erős (*give, gave, given*) igéket. A szerző következesen magyarul magyaráz, a rendszerezést táblázatokkal segíti.

A leckéket rendre az adott olvasmányt visszaidéző magyar szöveg zárja, melyet a tanulónak angolra kell fordítania. Utána a Kulcsban olvasható mintafordítás alapján kell kijavítania saját munkáját, majd következhet a helyes változat begyakorlása.

Egy mintafejezet

Illusztrálásképpen⁶ egy találomra kiválasztott leckét mutatok be (95-100). Íme az olvasmány:

⁵ Mi magyarok azóta is hajlamosak vagyunk „leangolozni” a briteket, amit a skótok és a velsziek (nem beszélve az írekről) nem vesznek jó néven. Sőt szinte magától értetődik, hogy például Szenczi, Szobotka és Katona *Az angol irodalom története* címet adták könyvüknek (1972), holott velszi, skót és ír származású írók-költők is szép számmal szerepelnek benne.

⁶ Erről jut eszembe, hogy Latzkó könyvében egyetlen illusztráció sincsen.

**Twenty-seventh Lesson.
Reading Exercise.**

Spring

A year has four seasons: spring, summer, autumn, and winter. In spring everything is waking from its winter sleep. The fields are dressed in a fresh robe of green. The coniferous trees get young shoots, the leaved trees, for instance oaks, birches, ashes, beeches, get little buds and then new leaves. The wild flowers once more peep forth. The snow-drop, violet, lily-of-the-valley begin to grow, to spring. The singing birds, such as nightingales, starlings, thrushes, robins sing among the trees, and get ready their nests for summer. The bees hum, the butterflies dance in the air. Men begin now to plough and to sow in the fields. The gardener digs the ground and sows seeds in the garden. The days are warmer, for brighter sunshine has come again. Everything is full of life and joy.

Feltűnő, hogy a tavasz ébredését ábrázoló lírai szövegben hemzsegnek a ritka szavak, köztük a különféle fák, virágok és madarak nevei, mindez – ne feledjük! – egy kezdők számára készült nyelvkönyvben.⁷

Ezt követi Lord Tennyson angol költő verse, amely nem kapcsolódik a tavasz témájához; célja nyilvánvalóan az, hogy a tanuló megismerkedjék az angol irodalom egyik gyöngyszemével. A vers nyersfordítása – akárcsak az olvasmányé – a Kulcsban olvasható.

The Widow and Her Child

Home they brought her warrior dead;
She nor swooned, nor uttered cry;
All her maidens, watching, said,
„She must weep or she will die.”

Then they praised him, soft and low,
Called him worthy to be loved,
Truest friend and noblest foe;
Yet she neither spoke nor moved.

Stole a maiden from her place,
Lightly to the warrior stept,
Took a face-cloth from the face;
Yet she neither moved nor wept.

Rose a nurse of ninety years,
Set his child upon her knee – :
Like summer tempest came her tears –
„Sweet my child, I live for thee.”

Lord Tennyson.
(1809–1892)

Az olvasmányt és a verset az összes új szót tartalmazó angol-magyar szószedet követi a szögletes zárójelbe tett kiejtés jelölésével. Íme a szószedet eleje:

⁷ Latzkó mentségére szóljon, hogy még nem ismerhette Michael West egyszerűsített szövegű angol könyvsorozatát, amely 1927-től kezdődően jelent meg.

Words.**season** [szízn] évszak**spring** [szpring] tavasz**summer** [szamer] nyár**autumn** [atam]**winter** [winter] tél**everything** [evrithing] minden**everything is waking** [evrithing iz wéking] minden felébred**to wake** [wék], **woke** [wók] és **waked** [wékt]⁸ felébredni, új életre kelni...

A szószedet utáni nyelvtani anyag táblázatos formában öt módbeli segédige jelen és múlt idejű alakjait sorolja fel, azazhogy *alakját*, hiszen az angolban – szemben a némettel – a segédigéket nem ragozzuk.

Grammar.**Módbeli segédigék.***(Hiányos igék.)*

Auxiliaries of modality.

*(Defective verbs.)**Jelen idő.*

Present Tense.

I can	I may	I shall	I will	I must
you can	you may	you shall	you will	you must
he can	he may	he shall	he will	he must
we can	we may	we shall	we will	we must
you can	you may	you shall	you will	you must
they can	they may	they shall	they will	they must

Elbeszélő múlt.

Past Tense.

I could	I might	I should	I would	I ought
you could	you might	you should	you would	you ought
he could	he might	he should	he would	he ought
we could	we might	we should	we would	we ought
you could	you might	you should	you would	you ought
they could	they might	they should	they would	they ought

⁸ A [wékt] kapcsán Latzkó kimondatlanul is jelzi, hogy angolban a progresszív hasonulás érvényesül, vagyis a *k* hatására az öt követő *d* zöngétlenedik: [wékt]. A magyarban pont fordított a sorrend, ezért aztán az angolul beszélő magyarok hajlamosan „zöngésíteni”, azaz helytelenül [wégd]-nek ejtik a szót.

A táblázatot elemezve némileg félrevezető, hogy Latzko a *may* múlt idejét *might*-tal jelöli, ami csak függő beszédben igaz, egyébként *may have been*-t kell használni. Az viszont egyértelmű tévedés, hogy a *must* múlt ideje *ought (to)*.

A táblázat után sorra megadja a segédigék jelentését, mégpedig a némettel való összehasonlítás révén, föltehetően abból kiindulva, hogy akkoriban mindenki tanult németül. Egy-két angol és magyar példamondattal illusztrálja a segédigék használatát, mint például itt:

May [mé] annyi, mint a német *mag*; a cselekvés lehetőségét vagy megengedett voltát fejezi ki. Pl. *You may go*. Elmehetsz. *That may be*. Lehetséges (hogy így van).

Mindazonáltal a magyarázatok itt-ott sántítanak, mint például a *shall* esetében, ami a szerző szerint megfelel a német *soll*-nak, amennyiben a cselekvés szükségességét fejezi ki – ez az értelmezés már a könyv megírása idején sem állta meg a helyét. Ugyanakkor itt korrigálja az *ought (to)*-val kapcsolatos tévedését, mondván, hogy a szó voltaképpen jelentése: kellene.

A lecke a beszédkészség fejlesztését célzó kérdés-felelettel folytatódik; fölvetődik persze, hogy az effajta mechanikus gyakorlás mennyiben segíti elő ezt a folyamatot, mint ahogy az is, hogy ha a kérdést egyszerű jelen időben teszi fel, miért vált át folyamatos jelen idejűvé a válaszban, és fordítva. Izelítőül néhány példa:

Conversation.

How many seasons has a year?	A year has four seasons: spring, summer, autumn, and winter.
What happens in spring?	In spring everything is waking from its winter sleep...
What are the bees and butterflies doing?	The bees hum, the butterflies dance in the air.
What are men now doing in the fields?	Men begin now to plough and sow in the fields...

A lecke egy fordítási gyakorlattal zárul. Segítségképpen zárójelben néhány angol kifejezést ad meg a szerző, a számokkal pedig a magyartól eltérő szórendet jelzi. A Kulesban olvasható a szöveg mintafordítása.

Translation exercise.

Az évnek négy (év)szaka van: tavasz, nyár, ősz és tél. ²Az első évszak ¹a tavasz. A mezők tele vannak (*are full*) vadvirágokkal. A hóvirág az első virág, amely kibújik. Az ibolya ²márciusban ¹kezd nőni, a gyöngyvirág májusban. A fák ²friss zöld lombot ¹kapnak. A rigók ²a tölgyfa lombjai között ¹készítik fészkeiket. ²A bükkfa ¹levelei zöldek. A kertünkben ³seregélyek és vörösbegyek ²fészkei ¹vannak. A virág között méhek zümmögnek. Tavasszal (az emberek) szántanak és vetnek. A napok melegek. Az emberek a meződön sétálnak (*are walking*). A tavasz ²március 21-én ¹kezdődik és ²június 20-án ¹végződik (*ends*).

Értékelés

Egy régi nyelvkönyvet annak alapján szabad csak megítélni, hogy megszületésekor megfelelt-e az adott kor követelményeinek. Ha ugyanis időközben megváltoztak a nyelvtanítással szembeni elvárások, mint ahogy természetesen folyamatosan változnak, akkor sutba lehet vágni a régi könyvet, mondván, eljárt fölötte az idő, ám emiatt indokolatlan öt hitványnak bélyegezni.

Ehhez kapcsolódóan hadd hivatkozzam egy apró, de tanulságos mozzanatra. Egyesek nem szívesen olvassák az első leckében idézett közmondást (*An Englishman's house is his castle*) annak paternalista felhangja okán. Bizonyára azt sem mindenki veszi jó néven, hogy a mintalecke ragozási táblázatából hiányzik a nőnemű személyes névmás (*she*) a hímnemű (*he*) mellől. Valószínűnek tartom, hogy korunk nyelvkönyvírója nem idézné a fenti közmondást, a *she*-t pedig odabiggyesztené a *he* alá – vagy fölé (az *it*-tel együtt). Úgy gondolom azonban, hogy egy „macsó” világban szocializálódott szerző esetében az effajta részrehajlás megbocsátható.

Latzkó az előszó első mondatában közli, hogy az angoltanulás iránti nagy érdeklődésre való tekintettel szánta rá magát a könyv megírására – ez a felismerés dicsérendő egy olyan korban, amikor az angol nyelv mostohagyereknek számított a közoktatásban: csupán a rendkívüli tantárgyak között szerepelt, és az idegen nyelvek rangsorában nemcsak a latin, görög és német, hanem a francia nyelv mögött szerénykedett.

Feltételezem, hogy e mellőzés fő oka az volt, hogy Anglia távoli országnak számított, a magyar ember ritkán került kapcsolatba angolokkal. Ugyanakkor tény, hogy sokan az angoloktatás kiterjesztése mellett érveltek. A neves filológus, Berg Pál jó húsz évvel Latzkó könyvének első kiadása után szomorúan állapította meg, hogy „[a]z angol nyelv középiskolai tanításának útján még mindig el vagyunk maradva az általános európai fejlődéstől”, noha már a 19. század első felében is „nemzetünk legjobbjai az angol szellemből merítették erőt a magyar élet felfrissítéséhez” (1943, 1-2), nagyra értékelték a brit tudományos eredményeket, a szigetországi kereskedelmet, ipart és oktatást pedig követendő mintának tekintették. Elég az hozzá, látván, hogy az angol nyelv nem bírt gyökeret eresztetni a közoktatásban, Latzkó a magántanulókat és tanfolyamokat vette célba.

A könyv lényegét tekintve a nyelvtani-fordító módszer terméke. De mit is értünk ezen a módszeren? Bárdos Jenő remekül foglalja össze legfőbb célkitűzéseit:

- „megtanít **olvasni** szótár segítségével;
- megtanít **nyelvet tanulni** a fordítás mint technika segítségével;
- megtanít **írni** mindkét nyelven a nyelvtani tudatosság segítségével;
- megtanít egy **mentális fegyelem** betartására, egy mentális gimnasztikára, amely mind a nyelvtanulást, mind a nyelvhasználatot fegyelmezetten végrehajtott műveletsoroknak fogja fel.” (2005, 46)

E négy célkitűzést elemezve próbálom megítélni, hogy Latzkó könyve valóban a nyelvtani-fordító módszer szellemében fogant-e. Kezdjük az elsővel! Vajon tud-e majd angol szöveget olvasni az a tanuló, aki átrágtta magát a könyvön? A szerző azt állítja, hogy „[a]z anyag lelkiismeretes elvégzése után a tanuló szótár segítségével bármely angol könyvet, folyóiratot vagy újságot meg fog érteni.” (iv) Ezt nyilvánvalóan képte-

lenség elvárni egy kezdő tankönyvtől, azt viszont érdemes megvizsgálni, mennyiben járul hozzá az olvasási készség (*reading skill*) fejlődéséhez.

Minden egyes lecke alapanyaga az olvasmány – nem véletlenül áll a leckék élén. A szövegek jó része az angol hétköznapi tipikus mozzanatait, helyzeteit, szokásait mutatja be, bár akadnak köztük kultúrtörténeti érdekességek is. Szinte valamennyi olvasmány angol környezetben játszódik, ennél fogva Latzkót akár angломánnak lehet titulálni, ami dicséretnek is beillik a német és francia nyelv és kultúra itthon tapasztalt nyomasztó fölényének ismeretében. Másfelől az irodalom csak szórványosan jelenik meg a könyvben, s ilyen értelemben a szerző meghaladta az irodalomcentrikus nyelvtani-fordító módszert.

Ugyanakkor nem mehetek el szó nélkül az olvasmányok nyelvezete mellett: ömlesztve zúdulnak a tanulóra a gyakori és ritka szavak, burjánzanak a szócsaladok és kivételek. Az előbbire utaltam már a mintalecke kapcsán, az utóbbira példa lehet a rendhagyó többesszámképzés: a gyakoribbak közé olyan ritkább főnevek is becsúsznak, mint a *sheaf/sheaves, staff/staves, louse/lice, swine/swine, ox/oxen* (102-105).

Ami a Bárdos által említett második célkitűzést illeti, Latzkó nagy súlyt helyez a fordítási készség (*translation skill*) megszerzésére. Elvárja, hogy a tanuló fordítsa le magyarrá az olvasmányt, a szöszedet eleve kétnyelvű, mint ahogy a nyelvtani rész is: minden magyarázatot magyarul ad meg, de a német nyelvre is hivatkozik a jobb megértés végett. Bár nem jelzi, bizonyára szükségesnek tartja azt is, hogy a tanuló a begyakorlás előtt a párbeszédet is lefordítsa; a lecke végén szereplő gyakorlat viszont nevében is a fordítási készség fejlesztését szolgálja.

A harmadik célkitűzés arra utal, hogy írni csak az tud, aki képes tudatosan használni a nyelvtant, ezért az olvasmányok mellett a grammatika központi helyet foglal el. Míg a lexika terén tervszerűségnek nyoma sincs, a nyelvtant lépésről-lépésre adagolva, gyakran táblázatos formában, részletes magyarázatokkal ellátva tálalja a szerző. Mindamellest kísért a latin- és németoktatás szelleme, ami többek között a mintául választott leckében is tetten érhető: ugyan mi értelme az igeragozást sulykolni egy olyan nyelv esetében, amely nem tartozik a „ragozós” nyelvek közé?

Latzkó azt állítja, hogy az olvasmány lefordítása, majd a párbeszéd begyakorlása után a nyelvtan „nem fog nagyobb nehézséget okozni”. (iii) Ez persze attól függ, mit vár el a tanulótól: a nyelvtani szabályok tételszerű ismeretét vagy alkalmazását? Alighanem az előbbiről van szó, amit az is jelez, hogy sem az olvasmány, sem a párbeszéd, de még a lecke záró fordítási feladat sem hordozza az új nyelvtani anyagot, nyelvtani gyakorlatokat pedig keresve sem találni.

A szerző ahhoz sem nyújt útbaigazítást, miként járulhat hozzá a nyelvtani tudatosság az íráskészség (*writing skill*) fejlődéséhez; az ilyen célzatú kreatív feladatok hiányoznak a könyvből. Mint említettem már, a *Lingua* nyelvkönyvsorozat⁹ gyakorlati módszerként hirdeti magát a könyvborítón, de ez az ígérete megreked a fordítás gyakoroltatásán.¹⁰

⁹ Egyébiránt az angol mellett nemcsak franciából, németből és olaszból, de tótból (sic!), románból és szerb-horvátból is született egy-egy kötet a sorozat részeként.

¹⁰ Az ígéretésekkel persze a mai nyelvkönyvek sincsenek híján. Alig létezik olyan nyelvkönyv manapság, amely a hátoldalán ne kommunikatívként hirdetné magát, ha másért nem, hát a jobb eladhatóság kedvéért.

A negyedik célkitűzésben megfogalmazott mentális gimnasztikát illetően Latzkó a klasszikus nyelvtani-fordító módszer hű követője: a leckék szerkezete szakasztott egyforma, a beszédképesség (*speaking skill*) fejlesztése kimerül a kérdés-feleletek, illetve a nyelvtani szabályok sulykolásában, amihez hozzáteszi a szerző, hogy a könyv végeztével a szorgalmas tanuló „a mindennapi társalgás nyelvét is elsajátította.” (iv) E magabiztos állítást a könyv nem igazolja.

Tudvalévő, hogy valóságos beszédhelyzetben csak az képes helytállni, aki érti a hallottakat, vagyis aki fejlett beszédértési képességgel (*listening skill*) rendelkezik. Latzkó könyve azonban nem nyújt segítséget e készség fejlesztéséhez. Ennélfogva az, aki nyelviskolában vett angolórákat, kénytelen volt a tanár szóbeli megnyilvánulásaiával beérni, aki pedig önállóan tanult, egyáltalán nem hallott élő beszédet, hiszen akkoriban még a rádiózás is gyerekcipőben járt.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Latzkó egyvalamiben meghaladja a nyelvtani-fordító módszert, nevezetesen annak felismerésében, hogy a beszédképesség alapja a helyes kiejtés. A 20. század eleji „fonetikai forradalom” hatására könyvét az angol kiejtés részletes bemutatásával kezdi egy általa megalkotott fonetikus átírás következetes alkalmazásával.

Összegezve, ma vitathatatlan a beszédközpontú nyelvoktatás primátusa, ám száz évvel ezelőtt sokkal inkább az lebegett a nyelvkönyvírók szeme előtt, hogy bevezessék tanulóikat az idegen nyelvi kultúra rejtelmeibe, s megszerettessék velük annak irodalmát. Számos kortársát megelőzve Latzkó felismerte, hogy ezeknél fontosabb a helyes kiejtéssel párosuló beszédképesség megszerzése, abban azonban tévedett, hogy ehhez a nyelvtan tételes ismeretén, a kérdés-felelet algoritmusok bebiflázásán és az oda-vissza fordíttatások végtelen láncolatán keresztül vezet az út. Noha tisztában volt az írásbeli kifejezőképesség fontosságával is, arra nem volt válasza, miként lehetne azt fejleszteni, a beszédértés képességének kialakítását pedig a tanárra bízta – már akinek volt tanára, és nem önmagát képezte. Végezetül, a lexikai graduálás fogalmáról még sem ő, sem a kortársai nem hallottak.

IRODALOM

- Bárdos, J. (2005). *Élő nyelvtanítás-történet*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Berg, P. (1943). *Az angol nyelvtanítás útja a magyar iskolában*. Angol Filológiai Tanulmányok, IV. kötet.
- Jones, D. (1917). *An English Pronouncing Dictionary*. Dent.
- Latzkó, H. (1921). *Angol*. Lingua Nyelvkönyvek.
- Nádasdy, Á. (2000). *Huron's English Pronouncing Dictionary*. Biográf.
- West, M. P. (1927-folyamatosan). *The New Method Readers*. Longmans, Green and Co.